

bülten



tmmob
makina mühendisleri odası

Aralık 2020, Sayı 270 Ekidir

**Sanayinin Sorunları ve
Analizleri (65)**

**Alacaklı kapıda,
borçlular darda**

Alacaklı kapıda, borçlular darda

Mustafa SÖNMEZ*

Özet

2018 ortalarından beri yaşanan küçülme, AKP rejiminin kredi musluklarını açmasıyla ve genişlemeci para politikalarıyla hafifletilmeye çalışıldı. Hem şirketlerin hem tüketicilerin krediye erişimi, özellikle kamu bankalarını kullanarak erişimi kolaylaştırılarak kredi kullanımı özendirildi ve bu sayede ekonominin daha sert daralması önlenmek istendi. 2020 yılında GSYH'de ya yüzde 1 dolayında bir küçülme olacak ya da ekonomi küçülmeden, belki de yüzde 1 büyüyerek yılı bitirmiş görünecek.

Genişlemeci para politikası, bir ölçüde hedefe ulaşmaya yaradı ama geriye, hem şirketler hem tüketiciler kesiminde borçluluk hızla arttı ve kredilerin geri dönüşü ile ilgili endişeler de çoğalmaya başladı.

Pandemi gerekçesiyle, yeniden yapılandırılan krediler, yani tahsili gecikmesine rağmen, süresi uzatılan takipteki krediler ile "top çevrildi" ama 2021, alacaklıların kapıya dayanacağı, borçluların uykularının kaçacağı bir yıl olmaya aday.

Sadece son 12 ayda ya da son yılda kredi hacminin yüzde 40'ın üstünde artırıldığı görülüyor. Yurtiçi krediler 8 Aralık itibarıyla 3,7 trilyon liraya yükseldi. 2019 sonlarında 2,6 trilyon lira olan kredi stoku 1,1 trilyon TL lira arttı.

Sektörel olarak bakıldığında miktarsal artışta ilk sıra tüketici kredileri ya da "Bireysel krediler" de. Tüketici kredileri 12 ayda yüzde 46 arttı ve 260 milyar TL daha kredi kullanıldı.

Tekstil, metal ana ve gıda sektörlerinin ilk 3 sırayı aldığı son yılın 254 milyar TL'lik taze kredi kullanımında inşaat girdisi üreten otomotiv sektörünün her bir alt dalı 20 milyar TL'nin üstünde kredi kullandılar. Bunları, rafineri, kimya ve kauçuk alt sektörleri izledi.

Zamanında ödenmediği için takibe alınan krediler Türkiye Bankalar Birliği verilerine göre Ekim sonunda 166 milyar TL'ye yaklaştı. Tahsili gecikmiş alacaklar 2019 yılı sonunda toplam kredilerin yüzde 5,7'si iken 2020 Ekim ayında tahsili gecikmiş alacakların toplam kredilere oranı yüzde 4,5'e geriledi.

Ancak batık kredi oranındaki bu gerilemenin altında bankaların donuk alacaklarına ilişkin 90 gün olan asgari gecikme süresinin, salgına karşı alınan önlemler kapsamında 31 Aralık 2020 tarihine kadar geçerli olmak üzere 180 güne çıkarılmış olması, taksit öteleme ve yeniden yapılandırma uygulamaları yatıyor.

Bu tolerans, takibe düşmesi muhtemel kredileri henüz batık göstermiyor. 2021'de aynı durumun devam mı edeceği yoksa 90 gün uygulamasına geri mi dönüleceği henüz bilinmiyor. Bu, sadece batığı makyajlamak gibi okunabilir.

Bundan sonra pandemi bitene kadar gelirler düşük olmaya devam edecek, buna karşılık kredi desteği de pek olamayacak. Bu durumda şirketler kendi başlarının çaresine nasıl bakacaklar? Sahiplerinin, ortaklarının şirkete sermaye koyması, olmadı küçülmeye gitmesi, yeni ortaklıklar kurması ya da şirketi satması, kısaca yeniden yapılanması, daha önce kriz, daralma dönemlerinde deneyimlenmiş davranışlar.

Kısacası, reel sektör için, en sancılı süreç başlıyor. Bu süreçte devlet şirketler için yönlendirici ve yol gösterici olursa sancı azalır, süre kısalmaz, dönüşümün maliyeti de düşer. Ters, sert yaprak dökümleri olur.

* İktisatçı-Yazar, Makina Mühendisleri Odası Danışmanı

Ekonomide 2018 ortalarından beri yaşanan küçülme, daralma, kriz hali, AKP rejiminin kredi musluklarını açması ve genişlemeci para politikalarıyla hafifletilmeye çalışıldı. Hem şirketlerin hem tüketicilerin krediye özellikle kamu bankalarını kullanarak erişimi kolaylaştırılarak, enflasyondaki yüksek seyre aldirmeden indirilen kredi faizleri ile kredi kullanımı özendirildi ve bu sayede ekonominin daha sert daralması önlenmek istendi. 2020 yılında GSYH'de ya yüzde 1 dolayında bir küçülme olacak ya da ekonomi küçülmeden, belki de yüzde 1 büyüyerek- yılı bitirmiş görünecek.

Genişlemeci para politikası, bir ölçüde hedefe ulaşmaya yaradı ama geriye, hem şirketler hem tüketiciler kesiminde (devlet ayrıca konu edilmelidir) borçluluk hızla arttı ve kredilerin geri dönüşü ile ilgili endişeler de çoğalmaya başladı. Pandemi gerekçesiyle, yeniden yapılandırılan krediler, yani tahsili gecikmesine rağmen süresi uzatılan takip-teki krediler ile "top çevrildi" ama 2021, alacaklıların kapıya dayanacağı, borçluların uykularının kaçacağı bir yıl olmaya aday.

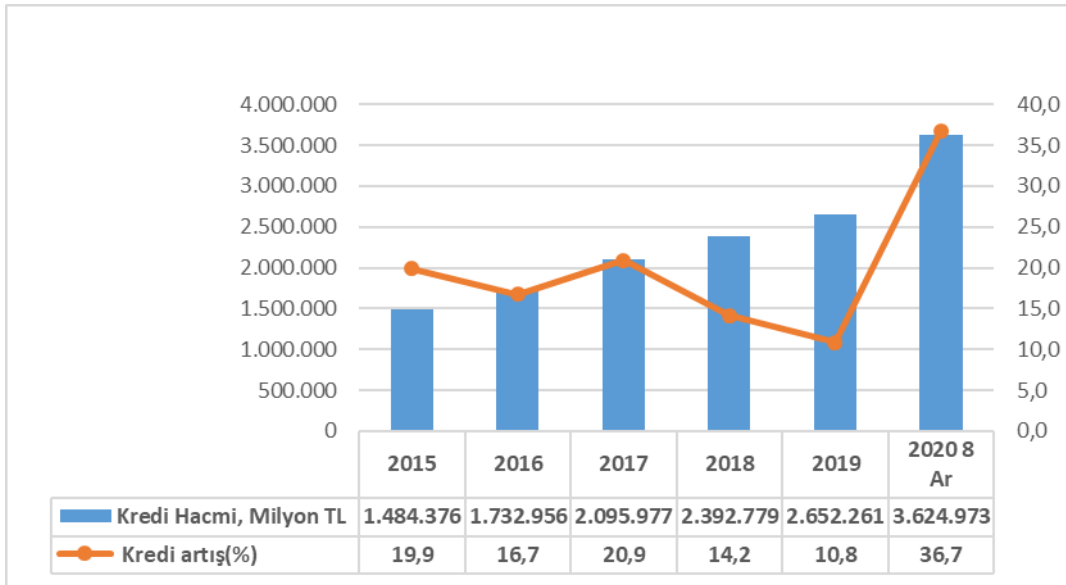
Kredi patlaması

Sadece son 12 ayda ya da son yılda kredi hacminin yüzde 40'ın üstünde arttığı görülüyor. Tüketici fiyat artışının yüzde 12 dolayında arttığı hatırlandığında, kredilerdeki reel artışın dikkati çeken boyutlarda olduğu açık. Yurtiçi krediler 8 Aralık itibarıyla 3,7 trilyon liraya yükseldi. 2019 sonlarında 2,6 trilyon lira olan kredi stoku 1,1 trilyon lira arttı. Yükseliş oranı yüzde 40 ile rekor düzeyde.

Kredilerdeki 1,1 trilyon liralık artışın 695 milyar liralık kısmı TL kredilerinden, 277 milyar liralık kısmı ise döviz kredilerinden (kur artışından) oluştu. Döviz kredileri, dolar cinsinden ise geçen yılın sonuna göre 5,5 milyar dolar azaldı.

2019 yılı sonunda yüzde 103,3 olan mevduatın krediye dönüşüm oranı ise yüzde 103'e geriledi.

Artan 1 trilyon liranın üstündeki kredi, son 1 yılın cari fiyatlarıyla 4,7 trilyon liralık GSYH'nin yüzde 21'i demek. Başka bir ifade ile ekonomiye GSYH'nin beşte birinden fazla para enjekte edildi.



Grafik 1. Kredide Genişleme, Milyon TL, %

Kaynak: BDDK

Tablo 1. Kredi Genişlemesi: 2014-2020

	2015	2016	2017	2018	2019	2020/ 8 Aralık
Kredi Hacmi, Milyon TL	1.484.376	1.732.956	2.095.977	2.392.779	2.652.261	3.624.973
Yıllık Kredi artışı (%)	19,9	16,7	20,9	14,2	10,8	36,7
TL Krediler	1.013.426	1.130.686	1.412.191	1.437.414	1.637.503	2.332.633
Döviz Kredileri	470.949	602.269	683.785	955.365	1.014.758	1.292.339
Döviz Kredisi (Milyon \$)	162.509	171.839	181.274	182.174	171.302	165.775
Mevduatın Krediyeye Dönüşüm Oranı (%)	119	119	122	117	103	103
Takipteki Krediler (Brüt)	47.493	57.880	63.117	93.678	152.188	151.578
Takipteki Kredilerde artış (%)	35,2	21,9	9,0	48,4	62,5	-0,4

Kaynak: BDDK veri tabanı

ği söylenebilir. Pandemi ile birlikte ikinci çeyrekte GSYH'nin daralmasının yüzde 10'da kalması ve üçüncü çeyrekte yüzde 7'ye yakın büyümesinde, yılın da pek küçülmeden tamamlanacak olmasında bu anormal kredi enjeksiyonu en önemli etken.

Uluslararası derecelendirme kuruluşları, iktidarın bankaları aktif rasyosu ve benzeri yöntemlerle kredi vermeye zorlayarak yarattığı kredi genişlemesinin Türkiye'nin cari işlemler açığını artırarak dış finansman sorununu büyüttüğüne ayrıca dikkat çekiyorlar.

BDDK'nın bankaları kredi vermeye zorlamak için uyguladığı aktif rasyosunu yılbaşından itibaren kaldıracak olması ve Merkez Bankası'nın da zorunlu karşılıkları kredi artışına bağlı olmaktan çıkarması nedeniyle, önümüzdeki dönemde kredilerin hem daha pahalı hale gelmesi hem de artış hızının azalması söz konusu.

Bütün dünyada pandeminin daraltıcı etkisine karşı, genişlemeci para politikaları uygulanırken genişletilmiş maliye politikaları, devletin nakit yardımları da buna eşlik etti. Ancak Türkiye'de

AKP rejimi devlet yardımlarını en azda tutarak krediye erişimi kolaylaştırma yolunu seçti. Pandemi sürecinde "sosyal kalkan" adı altında Merkezi Bütçe'den ancak 8 milyar TL, İşsizlik Sigortası Fonu'ndan ise 36 milyar TL destek sağlandı.

Nakdi yardımlar çok yeteriz kalırken pandemiye karşı alınan en büyük ekonomik önlem, ucuz ve bol kredi arzı oldu. Yüksek kredi artışı ile hem şirketlerin zor dönemi atlatabilmesi, borçlarını uygun koşullarda çevirebilmeleri, hem de tüketicinin bu zor zamanda kolayca borçlanması amaçlandı. Bu yolla, küçülme sınırlandırılabilir.

Öncelik tüketici kredisinde

Türkiye Bankalar Birliği verilerine göre, Ekim ayı itibarıyla son 12 ayın "Nakit kredileri (Takipteki kredilerden ayıklanmış kredi tutarı) 1,1 trilyonluk artış ile yüzde 42,4 artış gösterdi. Sektörel olarak bakıldığında miktarsal artışta ilk sıra tüketici kredileri ya da bireysel kredilerde.

Tüketici kredileri 12 ayda yüzde 46 arttı ve 260 milyar TL daha kredi kullanıldı. Böylece 822 mil-

Tablo 2. Nakit Kredilerde Yıllık Artış ve Sektörel Dağılım: Ekim(2019-2020), Milyon TL,%

	Eki.19	Eki.20	Fark	Farkta pay%	Artış,%
Toplam Kredi	2.607.618	3.712.908	1.105.290	100,0	42,4
Bireysel Krediler	562.821	821.886	259.065	23,4	46,0
Toptan, Perakende Tic., Motorlu Araç Servis Hizm.	346.553	492.841	146.289	13,2	42,2
İnşaat	229.729	312.313	82.583	7,5	35,9
Elektrik Gaz Ve Su Kaynakları	199.557	278.283	78.726	7,1	39,5
Taşımacılık, Depolama Ve Haberleşme	154.443	232.842	78.399	7,1	50,8
Emlak Komisyon, Kiralama	150.431	218.830	68.399	6,2	45,5
Otel ve Restoranlar (Turizm)	89.203	139.210	50.007	4,5	56,1
Tekstil Ve Tekstil Ürünleri San.	89.368	135.264	45.897	4,2	51,4
Metal Ana San Ve İşlenmiş Mad. Ürt.	86.165	131.133	44.968	4,1	52,2
Gıda, Meşrubat Ve Tütün San.	85.467	113.658	28.190	2,6	33,0
Diğer Metal Dışı Madenler San.	40.045	61.386	21.341	1,9	53,3
Ulaşım Araçları San.	41.699	62.010	20.311	1,8	48,7
Finansal Aracılık	66.030	85.610	19.579	1,8	29,7
Diğer Toplumsal Sosyal Ve Kişisel Hizmetler	49.244	67.505	18.262	1,7	37,1
Nükleer Yakıt Raf. Ve Petr. Ür. Kömür Ür.	12.610	30.671	18.060	1,6	143,2
Tarım, Avcılık, Ormancılık	99.286	116.624	17.337	1,6	17,5
Kimya Ve Kimya Ürünleri İle Sent. Lif San.	40.937	56.868	15.931	1,4	38,9
Kauçuk Ve Plastik Ür. San.	32.066	45.067	13.001	1,2	40,5
Elektrikli Ve Optik Aletler San.	25.684	37.428	11.744	1,1	45,7

Kaynak: T. Bankalar Birliği

yar TL'ye çıkan tüketici kredilerinin toplam krediler içindeki payının yüzde 22'ye çıktığı anlaşılıyor. Bireysel kredilerde 12 aydaki artışın yüzde 46'yı bulduğu anlaşılırken bu kredi türlerinden en büyük artışın ihtiyaç kredilerinde, sonra konut kredilerinde gerçekleştiği görülüyor.

Tüketici kredilerindeki artışın benzeri, imalat sa-

nayinin alt dallarının kullandığı kredide görüldü. İmalat sanayiindeki firmalar Ekim (2019-2020) döneminde 254 milyar TL daha kredi kullanarak toplam kredi stoklarını 792 milyar TL'ye çıkardılar. Bu da toplam krediler içinde yüzde 22'ye yakın bir pay demek.

Tablo 3. Kredilerde Yıllık Artış ve Sektörel Dağılım: Ekim (2019-2020), Milyon TL,%

	Eki.19	Eki.20	Fark	Farkta pay%	Artış,%
Toplam Kredi	2.607.618	3.712.908	1.105.290	100	42,4
Tekstil Ve Tekstil Ürünleri San.	89.368	135.264	45.897	4,2	51,4
Metal Ana San Ve İşlenmiş Mad. Ürt.	86.165	131.133	44.968	4,1	52,2
Gıda, Meşrubat Ve Tütün San.	85.467	113.658	28.190	2,6	33,0
Diğer Metal Dışı Madenler San.	40.045	61.386	21.341	1,9	53,3
Ulaşım Araçları San.	41.699	62.010	20.311	1,8	48,7
Nükleer Yakıt Raf. Ve Petr. Ür. Kömür Ür.	12.610	30.671	18.060	1,6	143,2
Kimya Ve Kimya Ürünleri İle Sent. Lif San.	40.937	56.868	15.931	1,4	38,9
Kauçuk Ve Plastik Ür. San.	32.066	45.067	13.001	1,2	40,5
Elektrikli Ve Optik Aletler San.	25.684	37.428	11.744	1,1	45,7
Makina Ve Teçhizat San.	31.486	42.493	11.007	1,0	35,0
Kağıt Ham. Ve Kağıt Ürnl. Basım San.	20.339	29.969	9.630	0,9	47,3
Başka Yerde Sınıflandırılmamış İm.San	17.564	26.418	8.854	0,8	50,4
Ağaç Ve Ağaç Ürünleri San.	9.836	13.499	3.663	0,3	37,2
Deri Ve Deri Ürünleri Sanayi	3.864	5.317	1.453	0,1	37,6
İmalat San.	537.131	791.181	254.050	23,0	47,2

Kaynak: TBB veri tabanı

Faizlerde yükseliş zamanı

Alacaklılar kapıya dayanıp borçlular biriken borçlar nedeniyle uykularından olurken, yükselen enflasyonla, döviz fiyatlarının dolarizasyon sonucu tırmanmasıyla, faizleri artırmak da kaçınılmaz hale geldi. Birkaç ay, düşük tutulan Merkez Bankası faizleri ile özel bankaları da zorlayarak açılan kredi musluklarından 12 ayda 1,1 trilyon TL kredi kullandırıldı. Ancak yaşanan anomaliler üzerine Merkez Bankası yeniden faizleri artırmak zorunda kaldı, onu bankaların faiz artışı izledi.

Tablo 4. Faizler nasıl arttı:2017-2020, %

	2017	2018	2019	2020 27.Kas	04.Ara
1 Yıl Vadeli Mevduat (Yıllık Basit)	12,79	23,85	10,11	13,61	16,00
Ticari Kredi (Yıllık Basit)	15,97	27,04	12,02	17,49	18,59
Merkez Bankası	2017	2018	2019	04.Ara	11.Ara
TCMB Gecelik Borç Alma Faiz Oranı	7,25	22,50	10,50	13,50	13,50
TCMB Gecelik Borç Verme Faiz Oranı	9,25	24,00	13,50	16,50	16,50
TCMB Geç Likidite Penceresi Borç Verme Faiz Oranı	12,25	27,00	15,00	19,50	19,50
TCMB 1 Hafta Vadeli Repo (Borç Verme) Faiz Oranı	8,00	24,00	12,00	15,00	15,00
TCMB Fonlama Maliyeti (%)	12,75	24,06	11,34	14,99	15,00
İç Borçlanma Kağıtları	2017	2018	2019	04.Ara	11.Ara
Devlet tahvili Faizi (2 Yıl Vadeli - Bileşik)	13,41	19,73	11,69	13,76	14,69
Devlet tahvili Faizi (5 Yıl Vadeli - Bileşik)	12,22	18,02	12,56	13,28	13,67
Devlet tahvili Faizi (10 Yıl Vadeli - Bileşik)	11,68	16,49	12,26	12,95	13,31

Kaynak: BDDK, TCMB

Merkez Bankası'nın bankalara çeşitli yollardan verdiği paranın ortalama faizi Merkez Bankası Başkanlığı'na Naci Ağbal'ın getirilmesi sonrası, 11 Aralık itibariyle yüzde 15 oldu.

Merkez Bankası'nın bankaları fonlama maliyeti 16 Temmuz'dan bu yana 7,66 puan arttı. TCMB ortalama fonlama faizi 16 Temmuz'da yüzde 7,34 olmuştu.

Merkez Bankası göstergelerinde yapılan artış, bankaların mevduat ve kredi faizlerinde de ayarlamaları gerektirdi. 4 Aralık itibariyle bankaların bir yıl vadeli TL cinsinden mevduata uyguladığı yıllık faiz oranı yüzde 16'ya yükselirken, bir yıl vadeli ticari kredinin yıllık basit faizi ise yaklaşık yüzde 18,6'ya çıktı.

İki yıl vadeli devlet tahvili 11 Aralık günü yüzde 14,7 faiz oranıyla (göstergeler faiz) işlem gördü. Beş yıl vadelinin faizi yüzde 13,7'ye, 10 yıl vadeli tahvilin faizi ise yüzde 13,3'e çıktı.

İmalatta kredide ayrıntılar

İmalat sanayiinde kredi kullanımında ilk sıranın tekstil-konfeksiyon sektöründe olduğu görüldü. İmalattaki toplam 791 milyar TL'lik kredi kullanımının yüzde 17'si tek başına bu sektöre ait. Sektör, büyüklüğü itibariyle kredi kullanımında hep ilk sırayı öteden beri alırken bu dönemde hem ihracat hem iç talepte sert düşüşler yaşanınca 46 milyar TL daha kredi kullandı ve kredi borcu 135 milyar TL'ye çıktı. Sektörün 12 ayda kredi stokundaki artış, yıllık boyutta yüzde 51'i geçti.

İmalat sanayiinde kredi kullanımında tekstil-konfeksiyona yakın tutarda 131 milyar TL ile metal ana sanayii izledi. Demir-çelik üretimi ağırlıklı bu dalda hem ihracatta hem de iç talepte önem-

li gerilemeler yaşanınca sektörün firmaları ayakta kalabilmek için yeni kredi desteklerine ihtiyaç duydular. Metal ana sektörü 12 ayda 45 milyar TL dolayında kredi kullandı ve kredi borcu stoku 12 ayda yüzde 52'nin üstünde artarak 131 milyar TL'yi geçti.

Gıda sektörü de son 12 ayın en çok kredi kullanan üçüncü imalat sanayii alt dalı oldu ve imalatın kullandığı kredilerin yüzde 14'ünü oluşturan 28 milyar TL'yi aşkın kredi gıda firmalarına verildi.

Tekstil, metal ana ve gıda sektörlerinin ilk 3 sırayı aldığı son yılın 254 milyar TL'lik taze kredi kullanımında inşaat girdisi üreten alt dallarıyla otomotivin her bir alt dalı 20 milyar TL'nin üstünde kredi kullandı. Bunları, rafineri, kimya ve kauçuk alt sektörleri izledi.

Kredi rüzgarı ile sanayide büyüme

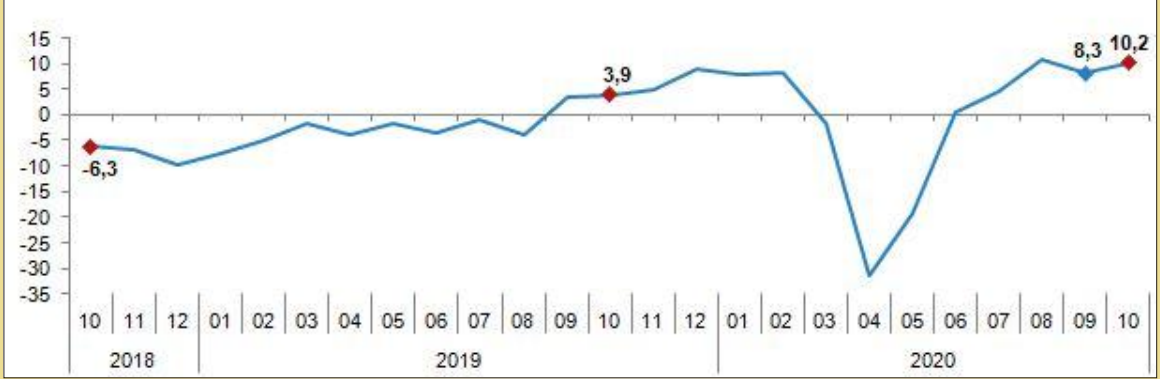
Ekim 2019-2020 arası 12 aylık sürede imalat sanayiinin 254 milyar TL daha kredi kullanarak kredi stokunu 791 milyar TL'ye ulaştırması, sanayide de belli bir büyüme sağladı. Özellikle pandemi ile ilgili karantinanın kaldırıldığı Haziran sonrası canlanma hızlandı. İmalat sanayisine enerji ve madencilik sektörlerinin kullandığı kredileri de kattığımızda, geniş tanımlı sanayinin bu 12 ayda 800 milyar TL'den fazla kredi kullandığı ve önceki yıla göre kredi kullanımını yüzde 50'nin üstünde artırdığı söylenebilir. Bu olağan dışı kredi enjeksiyonu ileriye dönük kırılma riskleri çoğaltsa da, özellikle 2020'nin ikinci yarısında sanayi büyümesini hızlandırdı.

Sanayi üretimi Ekim ayında 2019'un aynı ayına göre yüzde 10 dolayında arttı, bunun da ötesinde son zamanların en yüksek sanayi üretimine de Ekim ayında erişildi.

TÜİK tarafından yapılan açıklamaya göre, arındırılmamış ham endeksle hesaplanan üretim, Ekim ayında geçen yılın yüzde 9,4 üstünde gerçekleşti. Takvim etkisinden arındırılmış endeksle yapılan hesaplama göre artış ise yüzde 10,2 oldu.

Sanayi üretimi Nisan ve Mayıs aylarında pandeminin etkisiyle tam bir çöküş yaşamıştı. İkinci çeyrek sanayi katma değerindeki düşüş yüzde 20'ye yaklaştı. Ekonominin Haziran'da açılması, ucuz ve bol kredi enjeksiyonu ile canlandırılması sonucu, toparlanma başladı. Ham endekste Temmuz ayındaki küçük gerileme hariç beş ay boyunca sanayi üretimi arttı. Takvim etkisinden arındırılmış endekste ise Haziran'la birlikte başlayan artış beş aydır kesintisiz sürdü.

2015 ortalaması 100 olan sanayi üretim endeksi, Ekim ayında arındırılmamış hesaplamayla 134,7'ye, takvim etkisinden arındırılmış hesaplamayla 132,1'e ulaştı. Bu endeks değerleri, sanayi üretiminin şimdiye kadar çıktığı en yüksek düzeye işaret ediyor.



Grafik 2. Sanayi Üretim Endeksi Yıllık Değişim Oranları (%), Ekim 2020

Kaynak: TÜİK

Sanayi üretimi, pandeminin yükseldiği Nisan ve Mayıs'ta çok sert bir çöküş yaşamıştı. Haziran'dan itibaren yaşanan artışlara rağmen, ilk on ay toplamında ham endekse göre olan üretim değişiminde 2019 yılını ancak yakalandı. Arındırılmış endekse göre olan değişimde ise hala geçen yılın altında bulunuluyor.

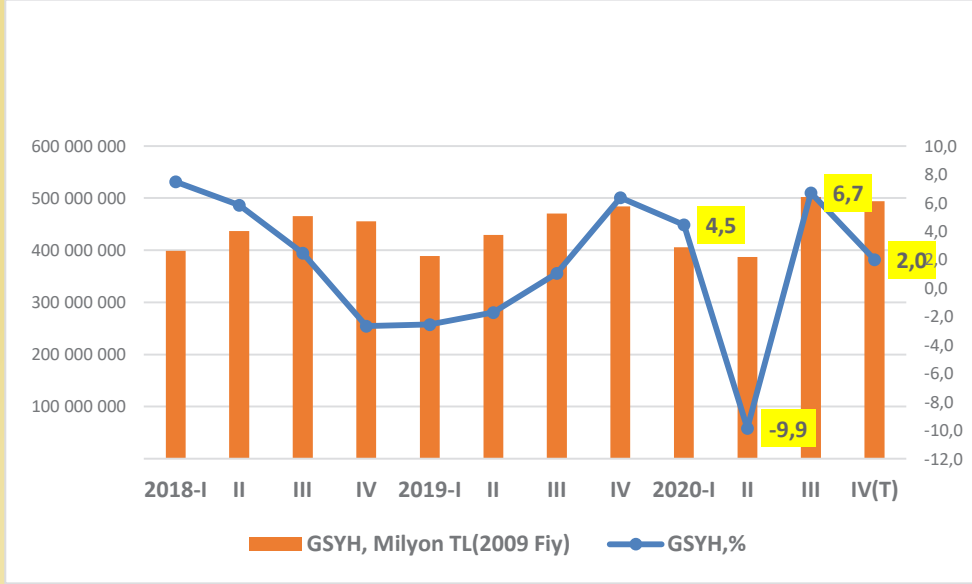
Herhangi bir arındırma işlemine konu olmayan ham endekse göre on aylık üretim geçen yılın yüzde 0,3 de olsa üstünde. Takvim etkisinden arındırılmış üretim ise yüzde 0,3 ile yine aynı oranda geçen yılın altında.

Yeni Ekonomi Programı'nda (YEP) yılın tümü için büyüme tahmini yüzde 0,3 olarak yer almıştı. Olumsuz bir senaryo olarak 2020'nin tümü için yüzde 1,5'lik küçülme olabileceği de ifade edilmişti.

Tablo 5. Sanayi Üretim Endeksinde Son İki Yıl (2015=100)

	Arındırılmamış endeks			Arındırılmış endeks		
	2020	2019	Değ.(%)	2020	2019	Değ.(%)
Ocak	108,7	101,0	7,7	105,7	98,1	7,7
Şubat	111,5	100,1	11,4	107,5	99,2	8,3
Mart	113,9	115,1	-1,0	113,4	115,4	-1,7
Nisan	78,1	113,6	-31,2	76,3	111,0	-31,3
Mayıs	84,1	121,0	-30,5	93,2	115,5	-19,4
Haziran	114,0	97,0	17,6	110,9	110,4	0,4
Temmuz	119,6	120,4	-0,7	122,4	117,0	4,6
Ağustos	115,2	99,1	16,2	121,6	109,9	10,7
Eylül	133,1	119,5	11,4	129,5	119,6	8,3
Ekim	134,7	123,1	9,4	132,1	119,9	10,2
Kasım		121,0			118,6	
Aralık		128,9			128,2	
10 aylık	111,3	111,0	0,3	111,3	111,6	-0,3
Son 2 ay		124,9			123,4	
Yıllık		113,3			113,6	

Kaynak: Alaattin Aktaş, 15 Aralık, Dünya Gazetesi



Grafik 3. 2018-2020 GSYH Değişim (Çeyrek Yıllar İtibariyle)

Kaynak: TÜİK, 2020 yılı 4. Çeyrek tahmin

GSYH, yılın ilk 9 ayında, 2019'un ilk 9 ayına göre, yüzde 0,5 büyüdü. GSYH büyümesine esas olan ham endekse göre sanayi üretiminde kaydedilen yüzde 9,4'lük Ekim ayı artışı, son çeyreğe dönük umutları artırdı. Yılın son iki ayında sanayi üretimi hiç artmasa ve geçen yıla aynı düzeyde kalsa bile, son çeyrekte 2019'a göre artış, yüzde 3'ü bulabilir.

Dolayısıyla, sanayi üretiminin en az yüzde 3 dolayında arttığı son çeyrekte GSYH'de son çeyrekte yüzde 2 dolayında büyüme yaşanabilir. Bu da 2020'de yılın tamamında yüzde 1'e yakın bir büyümeyi getirebilir. 2019'da da ekonomide büyüme yüzde 1'e yakın gerçekleşmişti. Bu da, ortalama büyüme trendi yüzde 5 dolayında olan ekonominin, iki yıl üst üste yüzde 1'e talim etmesi ve işsizliğin çığ gibi büyümesinin önünün alınmaması demek.

Ticaret ve öteki dallarda kredi

Ekim 2019-2020 arası 12 ayda kullanılan 1,1 trilyon TL'lik yeni kredide tüketici ve imalat sanayiinden sonra üçüncü sırayı ticaret sektörünün aldığı ve bu son 12 ayda sektörün 146 milyar TL daha kredi kullanarak toplam kredi borcu içindeki büyüklüğünü 493 milyar TL'ye çıkardığını görüyoruz. Ticareti takip eden sektör ise bekleneceği gibi, büyük bir durgunluk yaşayan inşaat sektörü oldu. İnşaatın Ekim 2019-2020 arası 12 ayda 83 milyar TL yeni kredi kullandığı ve kredi borç stokunun 313 milyar TL'ye çıktığı görülüyor.

Batık krediler

Kredi genişlemesi madalyonunun öteki yüzü batık ya da takibe düşen krediler. Alınan kredinin geri dönüşlerinde hızlı bir gerileme ve batık kredi oranında ürkütücü bir artış gözleniyor.

Zamanında ödenmediği için takibe alınan krediler Türkiye Bankalar Birliği verilerine göre Ekim sonunda 166 milyar TL'ye yaklaştı. Tahsili gecikmiş alacaklar 2019 yılı sonunda toplam kredilerin yüzde 5,7'si iken 2020 Ekim ayında tahsili gecikmiş alacakların toplam kredilere oranı yüzde 4,5'e geriledi.

Ancak batık kredi oranındaki bu gerilemenin altında bankaların donuk alacaklarına ilişkin 90 gün olan asgari gecikme süresinin, salgına karşı alınan önlemler kapsamında 31 Aralık 2020 tarihi-

ne kadar geçerli olmak üzere 180 güne çıkarılmış olması, taksit öteleme ve yeniden yapılandırma uygulamaları yatıyor.

Bu tolerans, takibe düşmesi muhtemel kredileri henüz batık göstermiyor. 2021'de aynı durumun devam mı edeceği yoksa 90 gün uygulamasına geri mi döneceği henüz bilinmiyor. Bu, sadece batığı makyajlamak gibi okunabilir.

Türkiye Bankalar Birliği verilerine göre, Ekim 2020 sonunda 166 milyar TL'ye ulaşan takipteki kredilerin yüzde 12,5'i tüketici kredilerinden oluşurken imalat sanayisindeki batık kredi tutarının 31,3 milyar TL ile toplamın yüzde 19'unu oluşturduğu görüldü. İmalat sanayinin kullandığı kredi stokunun 791 milyar TL olduğu anımsandığında, batık oranının yüzde 4 dolayına vardığı görülür. Ancak, burada yine, 90 günlük gecikme ile batığa düştüğü halde, sürenin 180 güne çıkarılması nedeniyle, batık sayılmayan önemli bir kredinin potansiyel batık olduğunu anımsatmak gerekli.

İmalat sanayiindeki batık kredilerin ağırlıkla tekstil-konfeksiyon, gıda ve metal ana sektörlerinde olması dikkat çekiyor. Elektrikli cihaz üretimi ve kauçuk-plastik sektörlerindeki batık kredi tutarı da dikkat çekiyor.

İmalat sanayiinden sonra, ticaret ve inşaat sektörlerindeki batık kredi dikkat çekiyor. İnşaatta batık oranının şimdiden yüzde 9'u geçtiği görülürken enerjide de oranın yüzde 6'yı geçtiği gözleniyor.

Tablo 6. Banka Kredilerinde Sanayinin Payı ve Tasfiye Olacak Tutar, Bin TL, 2020 Ekim

	Nakdi Krediler	% Payı	Tasfiye Olunacak Krediler ⁽³⁾	% Payı
TOPLAM KREDİLER	3.712.908.028	100	165.577.790	100
Tüketici Kredileri	821.885.793	22,1	20.615.070	12,5
İMALAT SANAYİİ	791.180.573	21,3	31.338.948	18,9
Tekstil Ve Tekstil Ürünleri San.	135.264.235	3,6	6.099.353	3,7
Metal Ana San Ve İşlenmiş Mad. Ürt.	131.133.342	3,5	4.000.077	2,4
Gıda, Meşrubat Ve Tütün San.	113.657.801	3,1	4.763.494	2,9
Ulaşım Araçları San.	62.009.805	1,7	1.926.489	1,2
Diğer Metal Dışı Madenler San.	61.385.500	1,7	2.219.231	1,3
Kimya Ve Kimya Ürünleri İle Sent. Lif San.	56.868.132	1,5	759.496	0,5
Kauçuk Ve Plastik Ür. San.	45.067.051	1,2	3.212.026	1,9
Makina Ve Teçhizat San.	42.493.292	1,1	1.689.881	1
Elektrikli Ve Optik Aletler San.	37.427.819	1	3.403.103	2,1
Nükleer Yakıt Raf. Ve Petr. Ür.	30.670.684	0,8	350.420	0,2
Kağıt Ham. Ve Kağıt Ürnl. Basım San.	29.969.186	0,8	432.787	0,3
Başka Yerlerde Sınıflandırılmamış.	26.417.569	0,7	1.448.416	0,9
Ağaç Ve Ağaç Ürünleri San.	13.499.098	0,4	395.224	0,2
Deri Ve Deri Ürünleri Sanayi	5.317.058	0,1	638.951	0,4
Ticaret	492.841.369	13,3	29.055.565	17,5
İnşaat	312.312.903	8,4	29.106.647	17,6
Elektrik Gaz Ve Su Kaynakları	278.283.404	7,5	16.568.995	10
Diğer Sektörler	1.016.403.986,6	27,4	38.892.565,5	23,5

Kaynak: T.Bankalar Birliği

Çiftçi de borç kışkacında

Borçtan uykuları kaçanlar arasında çiftçiler de var. Tarımda yaşanan sorunlar öyle boyutlara geldi ki, çiftçiler, üretenler kadar bu ürünlerin ticaretini yapan, işleyen, hammadde olarak kullanan tüccar, sanayici, ihracatçılar da olumsuz etkileniyor. Bu nedenle ziraat odalarından çok, özellikle ticaret borsaları tarımın sorunlarını daha çok dillendirmeye başladı. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin geçtiğimiz ay düzenlediği, Türkiye Ekonomi Şurası'na tarımda yaşanan sorunlar damgasını vurdu. Tarımsal destekler, hayvancılık, süt ineklerinin kesilmesi, yem fiyatlarındaki aşırı artış, et, süt, girdi fiyatlarındaki artışlar, sulama yatırımları, sözleşmeli üretim gibi birçok konuda yaşanan sorunlar ve neler yapılması gerektiği tek tek anlatılırken, çiftçi borçlarına özellikle vurgu yapıldı.

Talepler arasında çiftçilerin kredi borçlarının yapılandırılması özellikle yer aldı. Konuşmalarda çiftçilerin Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerine olan borçlarının yapılandırılması gerektiği belirtilerek ayrıca fırtına, hortum ve dolu gibi doğa olaylarından etkilenen Çiftçi Kayıt Sistemi(ÇKS)'ne kayıtlı tüm çiftçilerin TARSİM'in tarım sigortalarından yararlandırılması istendi.

Tablo 7. Çiftçilerin Bankalara Borçları:2015-2020 Ekim

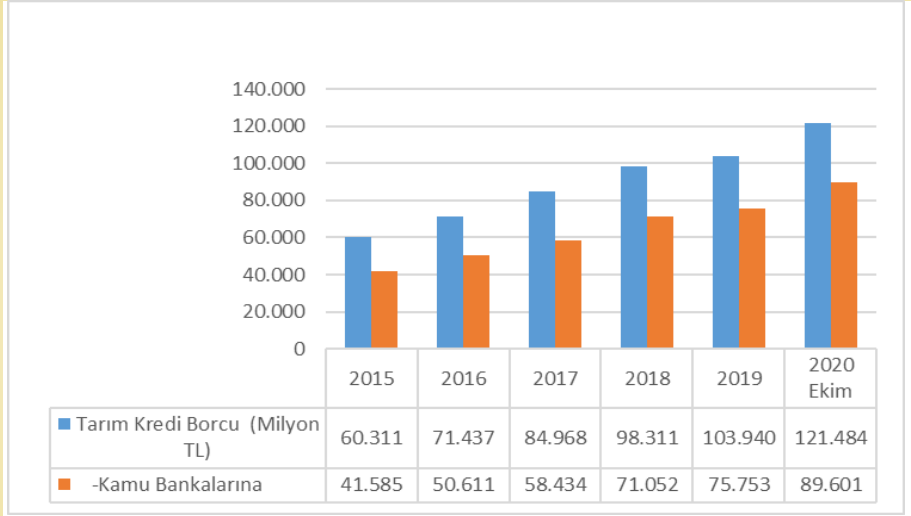
	2015	2016	2017	2018	2019	2020 Ekim
Tarım Kredi Borcu (Milyon TL)	60.311	71.437	84.968	98.311	103.940	121.484
-Kamu Bankalarına	41.585	50.611	58.434	71.052	75.753	89.601
-Özel Bankalara	18.726	20.826	26.534	27.259	28.187	31.883
Takibe Alınmış Kredi Borcu	1.408	2.008	2.462	3.823	5.266	5.037

Kaynak: BDDK

BDDK verilerine göre, çiftçi borç stoku Ekim 2020'de 12,5 milyar TL'yi bulmuş durumda ve bunun 89 milyar TL'si kamu bankalarına. Çiftçiler Ekim 2019-2020 arasında kredi borçlarını yüzde 18 dolayında artırdılar ve yaklaşık 18 milyar TL yeni kredi kullandılar.

Çiftçilerin kullandığı enerji bedellerinin aylık değil mahsulden mahsule yılda iki defa fatura edilerek ödenmesi, tarıma dayalı enerji bedellerinde indirim yapılması da talepler arasında yer aldı.

Türkiye Ekonomi Şurası'nda dile getirilen bir başka önemli konu ise tarımsal destekler oldu. Tarımsal desteklerin artırılması ve zamanında ödenmesinin önemine vurgu yapılarak özetle şu görüşler dile getirdi: "Döviz kurunda yaşanan artış nedeniyle tarım ve hayvancılık sektörlerinde girdi maliyetleri çok yükseldi. Özellikle mazot ve gübredeki maliyet artışını çiftçiler ürün fiyatlarına aynı oranda yansıtamıyor. Tarım ve hayvancılıkta üretimin sürdürülebilmesi için destek primlerinin, üreticinin zarar etmesini engelleyecek bir oranda olması ve zamanında ödenmesi gerekiyor. Tarımsal makine ve teçhizat desteği devam etmeli. Ürünlerin niteliği belirlenip, desteklerin ona göre ürün bazlı veya alan bazlı verilmesi, desteklerin amacına ulaşması sağlanmalı. Tarım destekleri tapu sahibine değil, araziyi işleyen çiftçiye verilmesi ile üretim miktarının ve kalitesinin artması sağlanabilir."



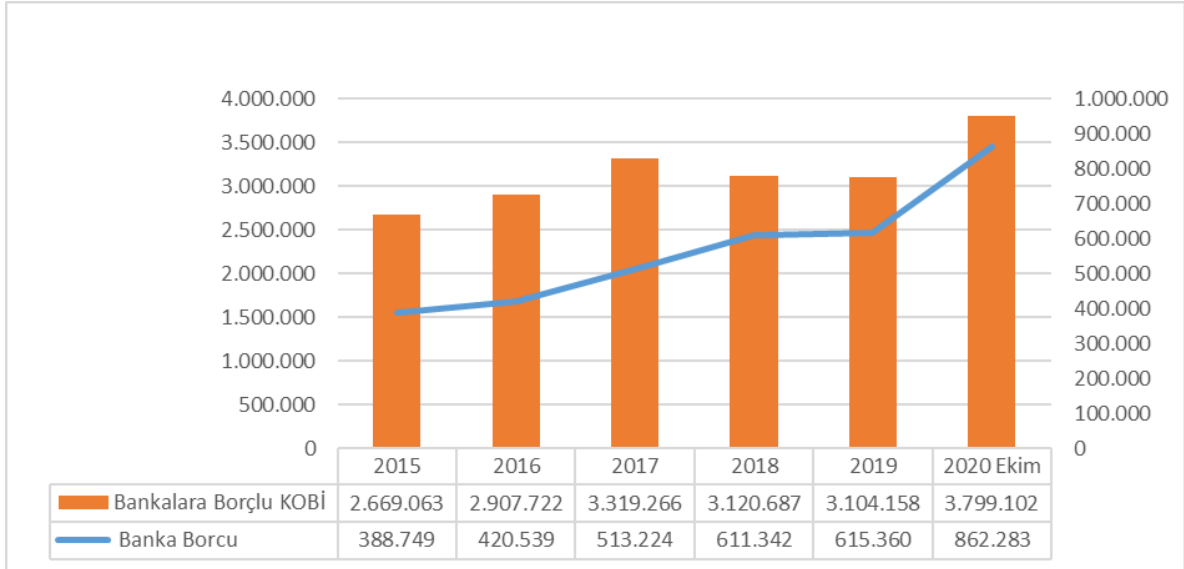
Grafik 4. Çiftçilerin Bankalara Borçları, Milyon TL

Kaynak: BDDK

KOBİ'lerde Kredi Alacağı

Yaşanan salgın sürecinden en fazla etkilenen küçük ve orta boy işletmelerin bankalara olan kredi borçları 4 Aralık itibarıyla 861 milyar TL'ye ulaştı. Başka bir ifade ile 3,6 trilyon TL'lik kredi stokunun

dörtte birine yakını KOBİ'lere ait. Kredi borcu olan KOBİ sayısı 2015'ten bu yana 1 milyonun üstünde artarak 3,7 milyona yaklaşmış görünüyor. KOBİ kredilerinin 17,2 milyar dolarlık (134,9 milyar lira) kısmı döviz kredilerinden oluşuyor.



Grafik 5. Borçlu KOBİ'ler ve Borç Toplamı, Milyon TL

Kaynak: BDDK

Tablo 8. KOBİ'lerin Banka Borcu ve Borçlu Sayısı.2015-2020

	2015	2016	2017	2018	2019	2020 Ekim
Banka Borcu	388.749	420.539	513.224	611.342	615.360	862.283
Bankalara Borçlu KOBİ	2.669.063	2.907.722	3.319.266	3.120.687	3.104.158	3.799.102
KOBİ'lerin Takipteki Borcu	15.607	21.557	25.259	42.600	61.210	58.692
Borcu Takibe Düşmüş KOBİ Sayısı	289.248	311.654	332.377	338.517	314.771	288.396

Kaynak: BDDK

KOBİ kredilerinde yılbaşından bu yana 246 milyar liralık (yüzde 40 oranında) büyüme yaşandı. KOBİ'lerin zamanında ödeyemediği kredi borçları 57,7 milyar lira oldu.

KOBİ'lerin pandemi toleransına rağmen takipteki kredileri, toplam kredilerinin yüzde 6 üstünde ve toplamı 57 milyar TL'ye ulaşmış durumda. BDDK verilerine göre, borcu mahkemelik olmuş KOBİ sayısı şimdiden 288 bini geçmiş durumda.

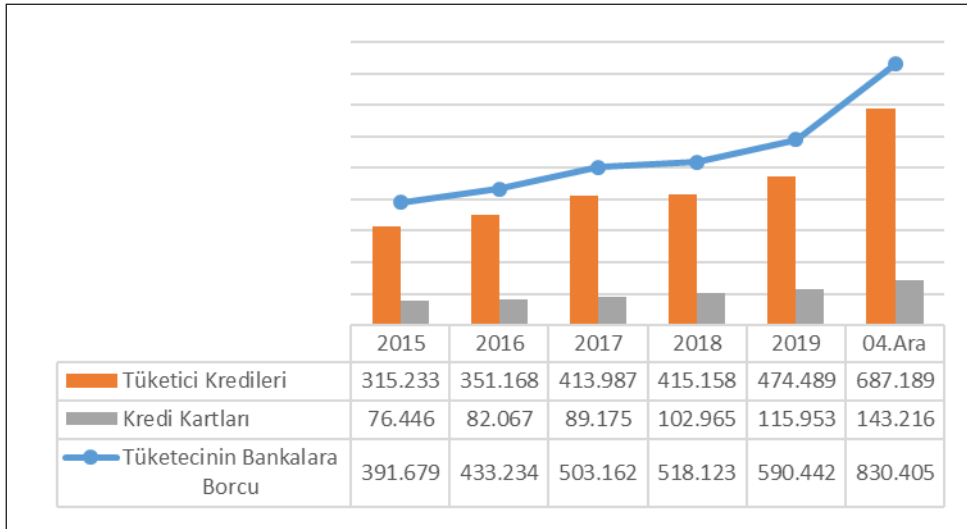
Tüketicilerin Kredi Borçları

Bankalarla irili ufaklı bireysel kredi ilişkisi olan nüfus 2015'te 25 milyon iken 2020'de 32 milyona

yaklaşmış durumda. Tüketicilerin bankalara ve finansman şirketlerine olan borcu 4 Aralık itibarıyla 830,4 milyar TL'yi buldu. Tüketici borçlarının 687,2 milyar lirası tüketici kredilerinden, 143,2 milyar lirası da kredi kartlarından kaynaklanıyor.

Tüketici kredisi ve kredi kartı borçları 2020 başından bu yana 240 milyar TL arttı. Bu dönemde tüketici kredileri 212,7 milyar lira artarken, kredi kartı borçlarındaki artış ise 27,2 milyar lira oldu.

İktidarın, salgına karşı alınan önlemler nedeniyle işini kaybeden, işini kaybetmediği halde geliri azalan, zorunlu izne çıkarılan vatandaşlara temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için bankalardan

**Grafik 6.** Tüketici Borçları, 2015-2020, Milyon TL

Kaynak: BDDK

Tablo 9. Batık Tüketici Kredisi, Takibe Alınan Kişi Sayısı: Milyon TL, 2015-2020

	2015	2016	2017	2018	2019	2020 Ekim
Takipteki Kredi	17.873	18.971	17.857	18.705	20.744	19.446
Takipteki Tüketici Kredileri	9.971	11.890	11.510	12.565	14.284	13.383
Takipteki Kredi Kartları	7.902	7.081	6.347	6.140	6.460	6.063
Bankalara Ödenen Faiz, Milyon TL	42.857	48.932	56.340	68.814	77.515	64.419
Borcu Takibe Alınan Kişi	1.331.305	1.321.053	1.293.314	1.388.673	1.403.546	1.315.698
Takipteki Kişi			3.219.769	3.399.188	3.687.359	3.762.885
Kredi Borcu Bulunan (Bin Kişi)	25.848	28.066	30.014	31.272	31.897	31.375

Kaynak: BDDK

borçlanmayı tavsiye etmesi tüketicilerin bankalara olan borcunun yılın ilk 11 ayında yüzde 40,6 oranında büyümesine yol açtı.

Tüketicilerin 830 milyar TL'ye ulaşan borçlarının yüzde 17'lik kısmının kredi kartları borcu olduğu görülüyor.

Tüketicilerin takipteki kredi tutarı 20 milyar TL

dolayında ve toplamın yüzde 2'sini biraz aşıyor. Yine de 2020'nin ilk 11 ayında borcu takibe alınmış tüketici sayısı 1,3 milyonu geçiyor. Geçmiş yıllardan gelen ihtilaflarla beraber mahkemelik tüketici sayısı 3,7 milyon dolayında. Bu da bankalardan kredi kullanmış her 10 yurttıştan birinin bankalarla mahkemelik olması anlamına geliyor.

İcra Dairelerinde yaklaşık 23 milyon dosya

2018 ortalarında başlayan ekonomik daralma, üstüne gelen pandemi koşulları ile bunalan birçok irili ufaklı firma, esnaf, koşullara ayak uydurmakta güçlük çekince icralık oldu.

İcra takiplerinin Covid-19 salgını nedeniyle üç aya yakın bir süre durdurulmuş olmasına rağmen, icra dairelerinde bekleyen (UYAP üzerinden açılan) dosya sayısı son bir yılda 1 milyon 974 bin adet artarak 11 Aralık itibarıyla 22 milyon 759 bin oldu.

2020 boyunca 5 milyon 924 bin yeni icra dosyası gelirken, 5 milyon 274 bin dosya ise sonuçlandırıldı. Geçen yıldan devredenlerle birlikte halen derdest olan dosya sayısı 1 milyon 974 bin adet artarak 22 milyon 759 bine yükseldi. 2019'da 11 Aralık itibarıyla 20 milyon 784 bin dosya derdest bulunuyordu.

İcra takipleri pandemi nedeniyle, 21 Mart-21 Haziran 2020 tarihleri arasında durdurulduğu için, icra dairelerine gelen dosya sayısında geçen yıla göre yüzde 32,4 oranında azalma yaşandı. Bu azalmaya rağmen derdest dosya sayısında geçen yıla göre artış sürüyor.

Tablo 10. İcra-İflas Dairelerinin İş Yüğü

				2019	2020	Not
İCRA VE İFLAS DAİRELERİNİN İŞ YÜKÜ	2017	2018	2019	1 Ocak - 11 Aralık	1 Ocak - 11 Aralık	Değişim
İcra İflas Daireleri Dosya Sayısı	28.036.738	29.727.512	31.485.090			21 Mart - 21 Haziran 2020 arasında icra takipleri durduruldu.
İflas Dosyası	3.615	3.808	4.193			
İcra Dosyası (İlamlı+İlamsız Takipler)	28.033.123	29.723.704	31.480.897			
Önceki Yılandan Devreden	19.389.501	20.404.259	21.657.017			
Yıl İçerisinde Gelen (UYAP)	8.647.237	9.323.253	9.251.638	8.766.460	5.924.983	-2.841.477
Gelen Dosya Artış Oranı (%)	-2,4	7,8	-0,8		-32,4	
Çıkan Dosya Sayısı	7.632.127	8.068.495	7.840.609	6.500.743	5.273.903	-1.226.840
Devreden Dosya Sayısı (Derdest Dosya)	20.404.611	21.659.017	23.644.481	20.784.312	22.758.912	1.974.600

Kaynak: BDDK, TCMB

Sonuç: Nereye?

Kredi genişlemesinin kısa sürede patlama boyutuna ulaşması, ekonomide daha derin çöküşleri frenlerken öte tarafta ağır kırılğanlıklar yarattı ve geleceğe taşınan büyük zorunlu yumakları oluşturdu. Hesapsız genişleme, piyasalarda, ekonomide, bankacılık sisteminde derin bir karışıklık, yan etkiler yarattı, zincirleme sonuçlar üretti, kısır döngüler oluşturdu. Dış açığı, döviz kurlarını, enflasyonu artırarak makro dengeleri de iyice bozdu.

Ne var ki, iktidar bu politikayı savunagelmekte. Örneğin konu, Meclis'te Bütçe görüşmelerinde gündeme geldi. Hazine ve Maliye Bakanı Lütfi Elvan bankaların sağlamlığı konusunda Avrupa'dan daha iyi durumda olduğumuzu savunurken şu bilgileri verdi: "3. Grupta izlenen tahsili gecikmiş alacakların toplamı 151 milyar lira. Bankaların bu krediler için ayırdığı karşılık 113 milyar, karşılık oranı yüzde 75. Avrupa bankaları ise yüzde 45 karşılık ayırıyor İkinci grupta yer alan yakın izlemedeki kredilerin toplamı 382 milyar lira. Ayrılan karşılık 58 milyar lira. Karşılık oranı yüzde 15. Avrupa bankalarının bu guruptaki karşılık oranı yüzde 6.

Bankalarımız son derece güvenilir ve sağlıklıdır."

Burada ikinci grup krediler olarak tanımlanan 382 milyar liralık yakın izlemedeki krediler, işler düzelmezse 3. Grup kredilere dönüşecek potansiyel batık kredilerdir. Zaman ilerledikçe bu gruba katılacak yeni krediler olabileceği gibi, gruptan çıkacak krediler de olabilir. Ancak gidişat tahsili gecikmiş alacakların giderek artacağı yönünde. Çünkü önümüz kış ve pandemi olanca şiddetiyle sürüyor. Yeniden tam karantinaya dönmeyi savunan görüşler giderek ağırlık kazanıyor. Ancak bunun ekonomik maliyeti yüksek olacağından hükümet tarafından tercih edilmiyor. Aşığı gelmek üzere ama bunun uygulanması ve pozitif sonuçlarının alınması aylarca bir zamanı gerektiriyor.

Şirketlerin, işlerin kesat gittiği veya aniden durduğu böyle dönemlerde ne kadar suyun üstünde kalabilecekleri kritik bir konudur. Büyük şirketler dışında orta ve küçük ölçekli şirketlerin finansal açıdan dayanma gücü ortalama 2-3 ay olarak kabul edilir. Şirketler bu tahammülü, kısmen veya tamamen pandeminin ilk dalgasında kullandılar.

Kredi artışı, bundan sonraki zaman diliminde de-

vam edecek gibi görünmüyor. Çünkü yarattığı yüksek enflasyon, yüksek cari açık, onların tetiklediği döviz fiyatı artışları birçok dengeyi altüst etmeye yetiyor. Bu durumda geriye iki yol kalıyor. Biri şirketlere, işsizlere ve geliri düşük hanehalkına maliye önlemleri ile el uzatmak, yani devlet yardımlarının kayda değer biçimde arttırılması. Ancak bunun için devletin finansman bulması lazım. Diğer yol da şirketlerin artık kendi başlarının çaresine bakmasıdır. Büyük balığın küçüğe yem olması, gönüllü birleşmelerle ayakta kalmak, böyle zamanlarda mecbur kalınan davranışlar.

Bundan sonra pandemi bitene kadar gelirler düşük olmaya devam edecek, buna karşılık kredi desteği de pek olamayacak. Bu durumda şirketler kendi başlarının çaresine nasıl bakacaklar? Sahiplerinin, ortaklarının şirkete sermaye koyması, olmadı küçülmeye gitmesi, yeni ortaklıklar kurması ya da şirketi satması, kısaca yeniden yapılanması, daha önce kriz, daralma dönemlerinde deneyimlenmiş davranışlar.

Kısacası, reel sektör için, en sancılı süreç başlıyor. Bu süreçte devlet şirketler için yönlendirici ve yol gösterici olursa sancı azalır, süre kısalmış, dönüşümün maliyeti de düşer. Tersisi, sert yaprak dökümleri olur.

"Sanayinin Sorunları ve Analizleri" raporlarının tüm sayılarına aşağıdaki adresten ulaşabilirsiniz.

<http://www.mmo.org.tr>



TMMOB
Makina Mühendisleri Odası
Haber Bülteni

Aralık 2020
Sayı 270 Ekidir

MMO Adına Sahibi ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Yunus YENER

Sayfa Tasarımı
Münevver POLAT

Yönetim Yeri
Meşrutiyet Cad. No: 19/6. Kat
06650 Kızılay / Ankara
Tel: (0 312) 425 21 41 Faks: (0 312) 417 86 21
<http://www.mmo.org.tr>
e-posta: mno@mno.org.tr
basin@mno.org.tr